

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „Психологическите последици от Ковид-19
пандемията в Република Гърция“
за присъждане на ОНС „доктор“ по Научна област 3. „Социални, стопански и правни
науки“; Професионално направление 3.2 „Психология“, Научна специалност
„Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Григориос Пасхалис Серетис

научен ръководител: доц. д-р Наташа Ангелова

Рецензент: доц. д.н. Стоил Мавродиев

Процедура и предоставени материали

Представеният от докторант Григориос Серетис комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Н. Рилски“, и включва всички необходими документи, в т.ч. автореферат и публикации по темата. Процедурата е законосъобразна.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Covid – пандемията от края на 2019 г., продължила около две години, беше сериозно предизвикателство за целия свят.

Последиците и ефектите от корона-вирусната инфекция със сигурност ще продължават да се оценяват и осмислят още дълго време. Тази пандемия оказва влияние върху икономиката, политиката, образованието и има различни социални измерения. В същото време тя има своите преки или косвени ефекти върху всеки от нас, тъй като всички ние бяхме изправени пред редица фрустрации, стресогенни ситуации в личен и професионален аспект. Тази ситуация оказва влияние и върху децата от различните възрасти.

Както подчертава Серетис, едно от най-сериозните влияния, които имаше пандемията беше върху психичното здраве.

Предмет на дисертационния труд е феноменологията на психичните състояния депресия и тревожност при възрастни в р Гърция дължащи се на страха от пандемията.

Докторантът подчертава сложността и многоплановостта на проблематиката.

Въпреки, че към настоящия момент има достатъчно изследвания по темата, които позволяват да се правят метаанализи, всяко слезващо проучване внася нещо ново, акцентирайки върху определени аспекти на кризата. Ето защо настоящата дисертация е още един шрих към глобалната тема.

Всичко това ми дава основание да оценя темата на дисертационния труд и реализираното изследване като значими и актуални за психологичната и педагогическа наука, и практика.

Познаване на проблема

Григориос Серетис има експертни наблюдения върху ефектите от Ковид-19 върху хората и тяхното психично състояние и функциониране. Докторантът е направил задълбочени проучвания относно преживяванията на хората в този период, динамиката на техните психични състояния - във връзка със соматичното и психичното здраве.

Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията на Григориос Пасхалис Серетис е задълбочен и систематичен научен труд, фокусиран върху психологическите последици от глобалната здравна криза върху гръцкото население. С обем от 181 страници, включващи 24 таблици, 18 фигури и обширен списък от 238 цитирани източника, дисертацията демонстрира сериозен научен подход и амбиция да запълни съществуваща празнина в изследванията на психологическите ефекти от пандемията в Гърция, особено след първата вълна. Трудът е структуриран в три основни глави: теоретична част, методология на изследването и анализ на резултатите, последвани от дискусия, ограничения, изводи и принос към науката. Изследването е проведено в съответствие с етичните стандарти, като участниците са участвали доброволно и анонимно, с осигурено информирано съгласие.

Структурно, дисертацията е ясно организирана. Първата глава предоставя изчерпателен теоретичен преглед на пандемията, нейното развитие, психологическите и социални ефекти, както и съществуващите изследвания по темата. Направен е съдържателен теоретичен анализ на пандемията от социална, психологична и здравна перспектива. Проучени са редица изследвания по различни въпроси, касаещи коронавирусната пандемия. Очертани са ефектите и влиянието на затварянето на обществото върху преживяванията и психичното състояние на хората.

Дизайнът на изследването разкрива една добре осмислена концепция на дисертационния труд. Направена е добра обосновка на научното изследване като се подчертава извънредната ситуация, в която бяха поставени възрастните по време на корона-вирусната пандемия, и предизвикателствата пред които бяха поставени учителите. Втората глава описва методологията, включваща количествен подход с използването на три валидирани инструмента: Fear of Coronavirus Questionnaire (FCQ), Patient Health Questionnaire (PHQ-9) и Depression-Anxiety-Stress Scale (DASS-21).

Целта и задачите са формулирана ясно и логично; между тях има съгласуваност. Издигнати са две хипотези, които са релевантни на общата концепция и целта.

Третата глава анализира резултатите, които потвърждават основната хипотеза за положителна връзка между страха от COVID-19 и нивата на тревожност и депресия, както и частично потвърждават ролята на демографските фактори.

Изследването е проведено върху извадка от 537 участници от общото население в Гърция, което осигурява достатъчна възможност за статистически и качествен анализ. Статистическите методи, включително корелационен анализ и Kruskal-Wallis H тест, са подходящо приложени, а резултатите са представени чрез таблици и фигури, което улеснява тяхната интерпретация.

Главата е логично структурирана, като последователно представя резултатите от трите основни инструмента за измерване: Въпросник за страха от коронавирус (FCQ), Въпросник за здравето на пациента (PHQ-9) и Скала за депресия, тревожност и стрес (DASS-21). Всяка подтема (страх от COVID-19, депресия, тревожност, стрес и общи променливи) е ясно отделена, което улеснява читателя да проследи анализа. Таблиците (от 4 до 10) са добре интегрирани и предоставят визуално представяне на описателните статистики, което подпомага разбирането на данните.

Анализът на резултатите е задълбочен, като предоставя средни стойности и стандартни отклонения за всяка от измерените променливи. Например, таблица 4 показва, че най-високият среден резултат в FCQ е за твърдението „Когато гледам новини и истории за COVID-19 в социалните медии, ставам нервен или тревожен“ ($M = 2.40$, $SD = 1.31$), което предполага, че медийното излагане е значителен фактор за страха. Този детайлен подход позволява на читателя да разбере разпределението на психологическите реакции в извадката.

Параграфът за корелациите (3.7) е особено силен, тъй като използва корелация на Спийрман за изследване на връзките между страха от COVID-19, депресията, тревожността и стреса. Установената умерена положителна корелация между страха от COVID-19 и тежестта на депресията ($r_s = .339, p < .001$) и по-слабата, но значителна корелация с тревожността ($r_s = .10, p < .001$) са добре аргументирани. Тези находки подкрепят хипотеза 1, че страхът от COVID-19 е свързан с повишени нива на тревожност и депресия, и предоставят емпирична основа за по-нататъшни интерпретации.

Използването на теста на Крускал-Уолис за сравняване на нивата на страх, депресия, тревожност и стрес между възрастови групи е подходящ избор, предвид неравномерното разпределение на данните.

Главата ясно описва използваните инструменти и предоставя информация за тяхната надеждност (например, Cronbach's Alpha стойности за FCQ, PHQ-9 и DASS-21), което засилва доверието в резултатите. Представянето на минимални и максимални стойности за общите променливи (таблица 9) допълнително подчертава обхвата на психологическите реакции в извадката.

Намирам, че използването на описателна статистика и корелационен анализ е подходящо за целите на изследването, а представянето на резултатите в таблици е ясно и лесно за интерпретация.

Третата глава прави значителен принос към разбирането на психологическите ефекти от пандемията в Гърция, като предоставя емпирични данни за нивата на страх, депресия, тревожност и стрес сред гръцкото население. Потвърждаването на хипотеза 1 (страхът от COVID-19 е свързан с по-високи нива на тревожност и депресия) добавя локален контекст към международните изследвания, което е особено важно, предвид ограничените публикувани проучвания за по-късните вълни на пандемията в Гърция. Частичното потвърждаване на хипотеза 2 (демографските характеристики умеряват връзката между страха и психичното здраве) подчертава необходимостта от по-нататъшни изследвания, особено що се отнася до влиянието на възрастта върху тежестта на депресията. Този принос е важен за разработването на целеви интервенции за психично здраве, които отчитат демографските различия.

Главата също така подчертава значението на медийното излагане като фактор за повишаване на страха, което може да информира обществените здравни кампании за по-ефективно управление на информацията по време на кризи. Въпреки това, липсата на по-задълбочен анализ на други демографски променливи и ограниченото сравнение с международни проучвания намаляват цялостния принос на главата.

Приноси

Приемам самооценката на приносите, направена от автора. Приносите могат да бъдат обобщени по следния начин:

1. Изследването предоставя емпирични данни за психологическите ефекти от COVID-19 в Гърция, особено за последващите вълни на пандемията.
2. Анализът на модериращите роли на демографските фактори, особено образованието, обогатява съществуващите модели за психологическите реакции по време на здравни кризи.
3. получените данни и техния анализ предлагат основа за разработване на целенасочени интервенции в областта на психичното здраве, насочени към смекчаване на страха и психологическия дистрес. Препоръките за програми за изграждане на устойчивост и управление на стреса са особено ценни за политиците и специалистите по психично здраве.

Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите са пряко свързани с темата на дисертацията и са публикувани в научни сборници. Доказани са 35 точки, които надхвърлят минималните национални изисквания за явяване на защита.

Лично участие на докторанта

Нямам съмнения, че докторантът е реализирал самостоятелно теоретичното и емпиричното изследване, както и анализа, и интерпретациите на резултатите.

В дисертацията не се установява наличие на плагиатство.

Автореферат

Авторефератът отразява коректно основните моменти от дисертационния труд в структурно и съдържателно отношение.

Григориос Серетис е използвал прецизно литературните източници, които са цитирани съобразно утвърдените за такъв научен труд стандарти; на края е представена и библиографската справка. Библиографските източници са актуални.

В стилистично отношение работата е издържана много добре.

Критични бележки и препоръки

Препоръчвам авторът да продължи своето изследване в лонгитюден план, за да се проследят дългосрочните ефекти от пандемията върху психичното здраве в Гърция. А също така да се използват и качествени методи, като интервюта или фокусни групи, за да се разберат субективните преживявания на участниците по време на пандемията.

Заключение:

Дисертационният труд на Григориос Пасхалис Серетис отговаря на утвърдените стандарти. Същият е реализирана на много добро научно равнище.

Докторантът притежава задълбочена психологическа подготовка.

Всичко това ми дава основание убедено да гласувам положително за присъждането на образователна и научна степен „доктор“ на Григориос Пасхалис Серетис по Научна област 3. „Социални, стопански и правни науки“; Професионално направление 3.2. „Психология“, Научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“.

Препоръчвам на останалите членове на научното жури също да гласуват положително.

Благоевград

Рецензент:

02.06.2025 г.

доц. д.н. Стоил Мавродиев

REVIEW

of the dissertation entitled: “ The psychological effects of the Covid-19 pandemic in Greece” for the award of the Educational and Scientific Degree “Doctor” in Scientific Field 3. “Social, Economic, and Legal Sciences”; Professional Direction 3.2 “Psychology”, Scientific Specialty “ Educational and Age psychology”

Author: GRIGORIOS PASCHALIS SERETIS

Scientific Supervisor: Assoc. Prof. Natasha Angelova, Ph.D.

Reviewer: Assoc. Prof. Stoil Mavrodiev, Ph.D., D.Sc.

Procedure and Submitted Materials

The set of materials submitted by the doctoral candidate Grigorios Seretis in hard copy complies with the requirements of the Law on the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria, its Implementation Regulations, and the Internal Rules for the Development of Academic Staff at the South-West University “Neofit Rilski”. It includes all necessary documents, including an abstract and publications related to the topic. The procedure is legally compliant.

Relevance of the Topic and Appropriateness of the Set Goals and Objectives

The COVID-19 pandemic, starting at the end of 2019 and lasting approximately two years, posed a significant global challenge. Its consequences and effects will undoubtedly continue to be assessed and analyzed for a long time. The pandemic impacted the economy, politics, education, and had various social dimensions. Simultaneously, it had direct or indirect effects on each individual, as we all faced numerous frustrations and stress-inducing situations in personal and professional contexts. This situation also affected children of different age groups. As Seretis emphasizes, one of the most significant impacts of the pandemic was on mental health.

The subject of the dissertation is the phenomenology of mental states such as depression and anxiety among adults in Greece, stemming from fear of the pandemic. The doctoral candidate highlights the complexity and multifaceted nature of the issue.

Although there are currently sufficient studies on the topic allowing for meta-analyses, each subsequent study contributes something new, focusing on specific aspects of the crisis. Therefore, this dissertation adds another perspective to the global theme. This gives me grounds to evaluate the dissertation topic and the conducted research as significant and relevant to psychological and pedagogical science and practice.

Knowledge of the Problem

Grigorios Seretis demonstrates expert observations on the effects of COVID-19 on people and their mental state and functioning. The doctoral candidate has conducted in-depth studies on people's experiences during this period, the dynamics of their mental states in relation to somatic and mental health.

General Characteristics and Evaluation of the Dissertation

The dissertation by Grigorios Paschalis Seretis is a thorough and systematic scientific work focused on the psychological consequences of the global health crisis on the Greek population. With a volume of 181 pages, including 24 tables, 18 figures, and an extensive list of 238 cited sources, the dissertation demonstrates a serious scientific approach and an ambition to fill an existing gap in research on the psychological effects of the pandemic in Greece, particularly after the first wave. The work is structured into three main chapters: theoretical framework, research methodology, and analysis of results, followed by discussion, limitations, conclusions, and contributions to science. The research was conducted in accordance with ethical standards, with participants involved voluntarily and anonymously, and informed consent was ensured. Structurally, the dissertation is clearly organized. The first chapter provides a comprehensive theoretical overview of the pandemic, its development, psychological and social effects, and existing studies on the topic. A substantive theoretical analysis of the pandemic from social, psychological, and health perspectives is conducted. Numerous studies on various issues related to the coronavirus pandemic are explored. The effects and impact of societal lockdown on people's experiences and mental states are outlined.

The research design reveals a well-thought-out concept for the dissertation. A strong rationale for the scientific research is provided, emphasizing the extraordinary situation adults faced during the coronavirus pandemic and the challenges encountered by teachers. The second chapter describes the methodology, employing a quantitative approach using three validated

instruments: the Fear of Coronavirus Questionnaire (FCQ), the Patient Health Questionnaire (PHQ-9), and the Depression-Anxiety-Stress Scale (DASS-21).

The objectives and tasks are clearly and logically formulated, with coherence between them. Two hypotheses are proposed, which are relevant to the overall concept and objectives. The third chapter analyzes the results, which confirm the main hypothesis of a positive relationship between fear of COVID-19 and levels of anxiety and depression, while partially confirming the role of demographic factors.

The study was conducted on a sample of 537 participants from the general population in Greece, providing sufficient scope for statistical and qualitative analysis. Statistical methods, including correlation analysis and the Kruskal-Wallis H test, are appropriately applied, and the results are presented through tables and figures, facilitating their interpretation. The chapter is logically structured, sequentially presenting results from the three main measurement instruments: the Fear of Coronavirus Questionnaire (FCQ), the Patient Health Questionnaire (PHQ-9), and the Depression-Anxiety-Stress Scale (DASS-21). Each subtopic (fear of COVID-19, depression, anxiety, stress, and general variables) is clearly delineated, making it easy for the reader to follow the analysis. Tables (4 to 10) are well-integrated and provide a visual representation of descriptive statistics, aiding data comprehension. The analysis of results is thorough, providing means and standard deviations for each measured variable. For example, Table 4 shows that the highest mean score in the FCQ is for the statement “When I watch news and stories about COVID-19 on social media, I become nervous or anxious” ($M = 2.40$, $SD = 1.31$), suggesting that media exposure is a significant factor in fear. This detailed approach allows the reader to understand the distribution of psychological responses in the sample.

The section on correlations (3.7) is particularly strong, utilizing Spearman’s correlation to examine relationships between fear of COVID-19, depression, anxiety, and stress. The identified moderate positive correlation between fear of COVID-19 and depression severity ($r_s = .339$, $p < .001$) and a weaker but significant correlation with anxiety ($r_s = .10$, $p < .001$) are well-argued. These findings support Hypothesis 1, that fear of COVID-19 is associated with increased levels of anxiety and depression, providing an empirical basis for further interpretations.

The use of the Kruskal-Wallis test to compare levels of fear, depression, anxiety, and stress across age groups is an appropriate choice given the uneven data distribution.

The chapter clearly describes the instruments used and provides information on their reliability (e.g., Cronbach's Alpha values for FCQ, PHQ-9, and DASS-21), enhancing confidence in the results. The presentation of minimum and maximum values for general variables (Table 9) further emphasizes the range of psychological responses in the sample. I find the use of descriptive statistics and correlation analysis appropriate for the research objectives, and the presentation of results in tables is clear and easy to interpret. The third chapter makes a significant contribution to understanding the psychological effects of the pandemic in Greece by providing empirical data on levels of fear, depression, anxiety, and stress among the Greek population. The confirmation of Hypothesis 1 (fear of COVID-19 is associated with higher levels of anxiety and depression) adds a local context to international studies, which is particularly important given the limited published research on later waves of the pandemic in Greece. The partial confirmation of Hypothesis 2 (demographic characteristics moderate the relationship between fear and mental health) underscores the need for further research, particularly regarding the influence of age on depression severity. This contribution is significant for developing targeted mental health interventions that account for demographic differences.

The chapter also highlights the importance of media exposure as a factor in increasing fear, which can inform public health campaigns for more effective information management during crises. However, the lack of deeper analysis of other demographic variables and limited comparison with international studies somewhat reduces the chapter's overall contribution.

Contributions

I accept the author's self-assessment of contributions, which can be summarized as follows:

1. The study provides empirical data on the psychological effects of COVID-19 in Greece, particularly for subsequent waves of the pandemic.
2. The analysis of the moderating roles of demographic factors, especially education, enriches existing models of psychological responses during health crises.
3. The obtained data and their analysis provide a basis for developing targeted mental health interventions aimed at mitigating fear and psychological distress. Recommendations for resilience-building and stress management programs are particularly valuable for policymakers and mental health professionals.

Evaluation of Publications Related to the Dissertation

The publications are directly related to the dissertation topic and are published in scientific collections. A total of 35 points have been earned, exceeding the minimum national requirements for dissertation defense.

Personal Contribution of the Doctoral Candidate

I have no doubts that the doctoral candidate independently conducted the theoretical and empirical research, as well as the analysis and interpretation of the results. No evidence of plagiarism was found in the dissertation.

Abstract

The abstract accurately reflects the main points of the dissertation in terms of structure and content.

Grigorios Seretis has precisely utilized literary sources, cited in accordance with established standards for such scientific work, with a bibliographic reference provided at the end. The bibliographic sources are up-to-date.

Stylistically, the work is very well-executed.

Critical Remarks and Recommendations

I recommend that the author continue the research longitudinally to track the long-term effects of the pandemic on mental health in Greece. Additionally, qualitative methods such as interviews or focus groups should be used to understand participants' subjective experiences during the pandemic.

Conclusion

The dissertation by Grigorios Paschalis Seretis meets established standards and is executed at a very high scientific level.

The doctoral candidate possesses thorough psychological expertise. This gives me grounds to confidently vote positively for awarding the Educational and Scientific Degree “Doctor” to GRIGORIOS PASCHALIS SERETIS in Scientific Field 3. “Social, Economic, and Legal Sciences”; Professional Direction 3.2 “Psychology”, Scientific Specialty “Educational and Age psychology”.

I recommend that the other members of the scientific jury also vote positively.

Blagoevgrad

June 02, 2025

Reviewer:

Assoc. Prof. Stoil Mavrodiev, Ph.D., D.Sc.